

V.l.n.r.: Tekening van de SS'er in het hotel (gemaakt door Marcel van der Drift), het poesiealbum met de lege bladzijde (Liesje getekend door Selly), foto van Liesje, foto van Selly.

Iedereen kent Anne Frank, maar in totaal zaten zo'n 28.000 Joden in de Tweede Wereldoorlog ondergedoken in hun eigen 'Achterhuizen'. Filmmaker Marcel Prins bracht hun verhalen in kaart op www.andereachterhuizen.nl. *Trouw* publiceert een selectie. Vandaag aflevering drie.

Marcel Prins & Peter Henk Steenhuis

Mijn zus Selly, zevenenhalf jaar ouder dan ik, had al aan het begin van de oorlog een goede kijk op wat er met de Joden zou gebeuren. Terwijl we eens de afwas deden, zei ze: 'Ze moeten me nooit pakken krijgen, want dat zal de dood betekenen. Ik zal er alles aan doen om uit hun handen te blijven.' Ik moet haar vreemd hebben aangekeken – ik was net tien. Daarop vervolgde ze: 'Kind, je zult nog heel veel in je leven moeten meemaken.' En toen: 'Als we het overleven, dan noem jij, als je kinderen krijgt, een kind naar mij, en ik doe dat omgekeerd ook bij jou. Dus mijn dochter zal Lize Marie heten en als jij een dochter krijgt wordt het Selly.'

De dreiging kwam steeds dichterbij. Maar mijn vader weigerde onder te duiken, onder geen beding wenste hij anderen in gevaar te brengen. Aangezien mijn zus zestien jaar werd in de oorlog, kon ze elk moment een oproep krijgen zich te melden. In juni '43 was er een razzia in onze buurt. Via een luidspreker kondigden de Duitsers zich aan. Daarna drongen er mannen bij ons binnen, stijve kerels in uniform. Toen we vijf minuten later ons huis verlieten, zei een van hen dat hij mijn koffer wilde dragen. Met de tram werden we naar het sportveld op het Amsterdamse Olympiaplein gebracht. Een kort ritje. Op het sportveld hebben we eindelijk staan wachten. Uiteindelijk vervoerden ze ons naar station Muiderpoort, in Oost. Daar liepen allemaal Duitsers met geweren en handen over de perrons. Ineens zei mijn zus: 'Luister eens even Liesje, ik

moet je wat vertellen. Ik ga vluchten. Ik vlucht straks tussen de wagons, en daarna verdwijnt ik. Je mag niets zeggen aan pa en ma, geen woord. Pas als de trein zich in beweging zet, kun je het vertellen.'

Later bleek dat Sel zich had verborgen achter een perron. Om met een seinwachter, die haar had opgemerkt, te kunnen communiceren, had ze met zeep het telefoonnummer van haar vriend op de muur van het perron geschreven. De man heeft het nummer gebeld, en zo is de familie van haar vriend Mark op de hoogte gesteld van haar vlucht.

We zijn drie weken in Westerbork geweest, van 20 juni 1943 tot 17 juli. Toen hoorden we dat we terug moesten naar Amsterdam. Ik begreep er niets van, we vertrokken in een beestenwagen en keerden terug naar Amsterdam in een gewone trein.

Mijn zus zat toen met Mark, haar man, ondergedoken bij een vriendin, die helaas al na een paar weken zei: 'Julie moeten weg, want wij gaan met vakantie.' Met spoed zochten ze een ander adres. De moeder van Mark vond iets, maar niet veel later bleek het adres 'fout' en werden ze verraden. Ze belandden in de Hollandse Schouwburg, waar de Duitsers in haar adresboekje ook op ons adres stuitten. Mijn vader, moeder en ik zijn toen opnieuw opgepakt. Want de Sperre van de familie van een 'strafgeval', wat mijn zusje nu was, werd direct ingetrokken. Wij zijn ook naar de Hollandse Schouwburg gebracht. Net als veel andere kinderen ben ik in de crèche maar één keer terechtgekomen, de dependance van de Schouwburg aan de overkant van de straat. Daar hebben mensen

Die vrouw heeft mijn ouders bijna gedwongen om onder te duiken

van de illegaliteit geprobeerd me te laten onderduiken. Ze sleurden me door de heg naar een school ernaast, waar iemand zei: 'We hebben een goed adres voor je.' Ik verzette me. 'Dat wil ik niet!' riep ik, bang dat mijn ouders de dupe zouden worden van mijn vlucht. De volgende dag kwam ik bij mijn ouders (je mocht vanuit de crèche één uurtje op bezoeken en die bleken op de hoogte van de vluchtpoging. 'Hé, wat is er nou?' vroegen ze. 'Je kon toch weg?' 'Nee, ik heb het niet gedaan, ik wilde niet.'

Als strafgeval zaten Sel en Mark in de Hollandse Schouwburg ver weg, ergens op twee hoog op een balkon. We hebben Sel maar één keer terechtgekomen, de dependance van de Schouwburg aan de overkant van de straat. Daar hebben mensen

ken. Ze vertelde dat ook zij het aanbod had gekregen te vluchten, en net als ik geweigerd had omdat ze bang was de anderen in gevaar te brengen. We hebben er allebei voor gekozen niet te vluchten. Ik heb het gered. Zij is niet veel later samen met Mark op transport gezet. Eerst naar Westerbork, later naar Auschwitz.

Wij zijn de Hollandse Schouwburg weer uitgekomen. Hoe, dat weet ik nog steeds niet.

Op de ochtend van 29 september 1943 liep ik rond half negen richting het Valeriusplein, naar school, naar een clandestiene eerste klas van wat toen het Gunning Lyceum werd genoemd. Halverwege kwam ik mevrouw Van Woerkom tegen, die nog bij ons op kamers had gezeten. Ze was blij mij te zien, en schudde me helemaal door elkaar. 'Liesje, Liesje, ben je er nog? Er is een razzia gehouden bij jullie in de buurt.' Zij is met me mee gerend naar huis. Daar bleek dat de Duitsers ons overgeslagen hadden, gewoon vergeten waren.

Die vrouw heeft mijn ouders bijna gedwongen om onder te duiken. 'Julie moeten absoluut weg. Nu! Jullie mogen hier geen nacht meer slapen.' Zij kende een zekere mevrouw De Swaan op de Stadionkade, bij wie nogal wat Joodse kinderen ondergedoken zaten. Daar ging ze heen. 'Er is een noodsituatie,' zei ze tegen mevrouw De Swaan.

Mevrouw De Swaan schakelde oom Hannes in. Op de boerderij van Hannes Boogaard kreeg ik een ereplaats. 'Kom jij maar naast me zitten, kind.' Hij troostte me, en was begripvol. Later liet hij mij een bedstede zien vol kinderen, allemaal onderduikers. 'Begrijp je dat je hier niet kunt blijven?'

De zoon van oom Hannes, Teun, bracht me naar een ander adres in de Haarlemmermeer, even verderop in Nieuw-Vennep. Toen de bewoners openden, reageerden ze verbolgen: 'Wie heb jij nu bij je? We vroegen toch om een meisje van minstens zeventien? We willen een huishoudelijke hulp, geen jong kind.'

'Dit kind,' zei Teun, 'kan vast ook heel goed meehelpen.' Ik speelde daar onmiddellijk op in, hoewel ik thuis nog nooit iets in de huishouding had gedaan. 'Ik kan goed aardappels schillen en goed schoonmaken.' Ik mocht blijven. Ze gaven me een piepklein slaapkamertje, en bleven zich afstandelijk tegenover me opstellen. Met het enige andere kind in huis had ik geen contact. Als huishoudelijke hulp buiten ze me flink uit: naast allerlei dagelijkse klusjes wilden ze dat ik eens in de week alle meubels in de was zette. Dan moest alles van zijn plaats, loodzwaar was dat. Elke nacht lag ik te janken in bed.

Op een dag stond iemand van de illegaliteit op de stoep. 'Dat kind moet weg hier, onmiddellijk, er is een razzia.' Met mijn schort nog om ben ik bij hem achterop de fiets gesprongen. In Hillegom zei hij: 'Ik heb een verrassing voor je.' Ik was op het adres van mijn ouders aangekomen, bij de familie Ten Hoop.

'Luister eens,' zei mevrouw Ten Hoop, 'dat kind kan hier niet blijven. Ik heb alleen een plekje op zolder, maar daar kruipen ratten en muizen rond.'

'Ik heb liever muizen en ratten dan dat ik weg moet,' zei ik. Dat vonden mijn ouders ook, zij lieten mij niet meer gaan. Boven op zolder hoorde ik inderdaad continu getrippel,

maar daar was ik niet bang voor; ik bleef opgelucht dat ik mocht blijven en bij mijn ouders in de buurt was.

Op de kast in de eetkamer stond een portret van een SS'er. Dat was een broer van mevrouw, maar voor hem hoefden we absoluut niet bang te zijn, zo bezwoer ze ons. En we geloofden haar.

We moesten daar weg vanwege illegale tabakshandel. Radeloos liep mijn vader toen in Vogelenzang, vlakbij Hillegom, zomaar een hotel binnen, waar hij de situatie uitlegde aan de hoteleigenaar en gelijk om onderdak vroeg. De man gaf ons een kamer, onder voorwaarde dat we ons als hotelgasten zouden gedragen en we ons vooral niet zouden verstoppen in onze kamer. We aten dus gewoon in de eetzaal. Dat ging goed, totdat er aan een tafeltje naast ons een SS'er plaatsnam. Van spanning kregen we nauwelijks meer een hap door onze keel. We durfden hem niet naar te kijken, staarden de hele tijd naar onze bordjes. Er gebeurde niets. Het Joodse uiterlijk van mijn ouders viel hem niet op. Hij rekende af en verdween. Ik ben nog altijd trots op mijn vader dat hij destijds de moed wist op te brengen dat hotel binnen te stappen.

Na ongeveer tien dagen kregen we opnieuw een adres toegewezen in Hillegom. Bij mevrouw Wisse, een weduwe met twee dochters die al naar de middelbare school gingen.

Als we 's avonds naar beneden kwamen, om even te luchten op het binnenplaatsje van het huis, wees mevrouw Wisse op een rode loper die op de trap lag. 'Ik wil niet dat jullie over de loper lopen, want dan slijt hij zo.' Dat herhaalde ze dagelijks.

Op dat binnenplaatsje liepen we

ronddes om een beetje in beweging en een beetje warm te blijven. In het midden stond een groot vat met konijnenvoer. Om de paar rondjes haalde mijn vader zijn hand door dat vat, en pakte wat konijnenvoer. 'Mmmm,' zei hij, 'wat een heerlijke maaltijd!' Hij maakte er een hele act

Lies Elion

van, maar hij had gewoon honger. Op een dag, we waren in onze kamer boven, zei mijn vader: 'Hier heb je een briefje, daar staat een adres op, dat moet je heel goed bewaren, heel goed in je hand houden. Dat is voor een meneer van de illegaliteit. We gaan onszelf aangeven.'

'Ik was verbijsterd. 'Wat gebeurt er dan met mij?'

'Jij blijft hier. Je bent hier in goede handen en wij gaan ons aangeven, willen bij Sel zijn in Westerbork.' Met dat briefje in mijn hand ben ik de trap af gelopen. Halverwege de trap begon ik te gillen. Ik begon op zo'n verschrikkelijke manier te gillen dat mevrouw Wisse op me af kwam gevlogen: 'Wat is er met jou?'

Ik vertelde wat er aan de hand was en gaf haar dat briefje. Zij werd ont-

zettend kwaad op mijn ouders en schold ze de huid vol. Uiteindelijk besloot ze: 'Dit gebeurt niet.'

'Ik kan het niet meer aan,' zei mevrouw Wisse op een dag. We moesten weg, ze vond het te gevaarlijk worden. Zei ze. In werkelijkheid moet er een andere reden zijn geweest, want na ons heeft zij opnieuw een Joods gezin onderdak geboden.

We kwamen nu terecht bij de familie Pos, waar nog een paar andere onderduikers bivakkeerden. Het was in de winter van '44. Er was honger, maar ook hoop dat de oorlog ten einde liep. We bleven daar een aantal weken, totdat mevrouw Pos mijn moeder aansprak: 'Ik moet je iets vertellen, ik vind het wel moeilijk, maar jullie kunnen beter een ander adres zoeken.'

'Waarom?' vroeg mijn moeder. 'Je man kijkt zo somber. We kunnen niet meer tegen zijn gezicht.'

Dat was een slag voor mijn vader. Hij kon onmogelijk plotseling zijn gezicht veranderen, die somberte zat in zijn aard én in de situatie, want hij kon de onderduik niet aan.

Mijn moeder had een slim idee. Op een middag was er een mevrouw Ruysschaert op bezoek geweest, een sympathiek mens dat drie, vier huizen verderop woonde, en zeker 'goed' was, want ook de onderduikers mochten met haar spreken. Mijn moeder ging naar haar toe. 'Ik heb een vreemd verzoek,' zei ze, 'en je moet eerlijk antwoorden. We moeten weg bij Pos, en weten ons geen raad.'

'Komen jullie maar bij ons, het huis staat open. Maar we hebben vijf kinderen. Ga even mee naar boven, naar de bonenvoorraad kijken.' Zij naar boven. 'Hier moeten we

met mee doen, met z'n allen, meer eten hebben we niet. Is dat in orde?'

We zijn onmiddellijk bij ze ingetrokken. De eerste nacht al stonden de heer en mevrouw Rooyackers hun slaapkamer aan mijn ouders af. 'U moet goed slapen.'

Toen ik Cor Rooyackers jaren later in het bejaardenhuis opzocht, vroeg ik haar waarom ze ons toen, met zo weinig voedsel in huis, had opgenomen. 'In die tijd hadden verschrikkelijk veel kinderen mazelen,' antwoordde ze. 'En ik dacht: als ik nou maar die familie in huis neem, dan zal God er wel voor zorgen dat mijn kinderen geen mazelen krijgen.'

Toen op een ochtend het bericht van de bevrijding kwam, is mijn vader op zijn sloffen naar het dorp De Zilk gelopen – hij geloofde het gewoon niet. Daar zag hij pamfletten aan de bomen hangen waarop stond dat we bevrijd waren. Hij heeft zo'n papertje meegenomen. Een uurtje later, we stonden bij de schoorsteen in het onderduikadres, zei hij: 'Liesje, je bent nu niet meer Liesje Evers, je bent nu weer Liesje Elion.'

Ik heb zelf vijf kinderen gekregen. Gelukkig allemaal jongens. Bij elke bevalling moest ik denken aan de opmerking van mijn zus. Dat we elkaar zouden vernemen, mochten we de oorlog overleven. Mijn moeder had een kleindochter met de naam Selly helemaal niet aangekund. Zelf leek het me ook wel heel zwaar.

Veel later heb ik een 'imitatie'-poesiealbum gemaakt om mijn oorlogsverleden te verwerken. Op rijm heb ik eerst de vrolijke maanden van voor de oorlog beschreven, en toen de sombere jaren van de oorlog en hoe het werkelijk in de onderduik was. En het verdriet na de oorlog,

maar ook hoe gelukkig mijn ouders later met mijn kinderen waren en dat dat voor mij een grote troost was. Ik had het gevoel dat ik het op die manier toch nog een beetje goed had gemaakt. Het is nu een soort familie-geschiedenis geworden in dichtvorm.

De aanleiding om dat album te maken was een tekening van mijn zusje. Zij wilde op een gegeven moment ook in mijn poesiealbum schrijven. Op de ene bladzijde had ze al een tekening gemaakt, op de andere bladzijde zou ze een versje schrijven. Daar is het niet meer van gekomen. Die tekening was een portret van mij. 'Liesje, vind je dat het op je lijkt?' Dat vroeg ze, en dat heb ik er nu onder gezet. Maar de bladzijde heb ik leeg gelaten, want die hoort leeg te zijn. Ik kan het niet voor haar afmaken.

Marcel Prins en Peter Henk Steenhuis: *Andere Achterhuizen* paperback, geïllustreerd, 280 pagina's, € 16,95 ISBN: 978 90 253 6739 8

Andere Achterhuizen

Peter Henk Steenhuis en Marcel Prins presenteren hun project *Andere Achterhuizen* op zondag 11 april in de synagoge in Enschede. Aanvangstijd 15.30. voor info: www.synagoge-enschede.nl of e-mailen naar info@synagoge-enschede.nl

Wie een eigen verhaal heeft over onderduiken kan dat zelf publiceren op een kaart van *Trouw* in de Buurt via www.trouw.nl/onderduik.